

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО КУРИКУЛУМУ ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Країни, які вибудують в ХХІ столітті освіту, направлену на виховання і розвиток відповідальної за свої дії особистості, здатної до самовиховання, самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, вмілої мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію й використовуючи набуті знання, вміння і навички приймати адекватні рішення в розв'язанні практичних завдань, прагнучої змінити на краще життя, домінуватимуть в суспільних і соціально-економічних відносинах і матимуть за рахунок цього стійку динаміку упереджуючого розвитку.

Процес виховання і навчання такої особистості забезпечуватиметься в співпраці освітньої практики і науки, шляхом вибудови освітньо-наукових і виховних систем. Він супроводжуватиметься порівнянням понять (знання, праця, сировина тощо), які в процесі вибудови моделі упереджуючого розвитку уточнюватимуть і враховуватимуть певні закономірності. Наприклад: видобуваючи для продажу мінеральні ресурси ми отримуємо кошти, але втрачаємо те, що не можна відновити; вирощуючи сільськогосподарську сировину, збіднюємо родючість своєї землі; виробляючи обладнання і машини ми продаємо продукт праці, який на шляху створення змушує витратити людські і енергетичні ресурси, здобувати відповідну освіту, вдосконалювати знання з метою випуску досконалішої технічної продукції (технологія, яка на світовому ринку наукоємної продукції країн великої сімки становить біля 80%) [9]. Але фахівці, які розробляють, випускають і постійно удосконалюють наукоємні технології й продукцію проходять довготривалий процес неперервної підготовки за певним навчальним змістом освіти (курикулум), здобуваючи необхідні знання, уміння, навички і набираючись при цьому життєвого досвіду.

Тому є необхідність в напрацюваннях пов'язаних із перспективним розвитком суспільних і соціально-економічних відносин, через курикулярну складову освіти в старшій школі. Це період коли загальноосвітня ланка розпочинає процес адаптації старшокласників на ринку праці. На сучасному етапі розвитку є потреба у вибудові освітньої системи, яка спрямовуватиме старшокласників в агро-сировинному, науково-технологічному й індустріально-промисловому, інформаційно-комунікативному, ідейному і духовному напрямках. Як в Україні, так і в кожній розвиненій країні світового співтовариства домінуючими є тільки окремі напрями розвитку, які в економічній оцінці хоча і мають різну додану вартість, але носять системний характер і в соціально-економічній структурі виконують функції по забезпеченню динаміки розвитку країни і задоволенню соціальних потреб населення.

Крім того, для інтеграції України в світові суспільні і соціально-економічні системи необхідний об'єктивний прогноз можливих тенденцій і напрямів розвитку. Позитивного результату можна досягти шляхом співпраці між галузями наукових досліджень, які охоплюють перспективи цих процесів, науково обґрунтовують і прогнозують майбутнє [6]. Знаючи напрями й тенденції майбутнього розвитку освітяни і науковці через державний курикулум зможуть запропонувати модель підготовки особистості до зустрічі з новими викликами і спрогнозувати майбутні можливості. Новітні підходи у вирішення цих проблем, характеризуватимуться систематизованістю, глибинним розумінням тенденцій майбутнього, зокрема, висвітленням найближчих напрямів змін.

Відповідно до потреб сьогодення старша школа засобами виховних технологій через курикулум формуватиме в старшокласників рівень національної свідомості, достатньої життєвої компетентності, соціального розвитку, необхідної комп'ютерної грамотності, уміння опрацьовувати інформацію, володіння іноземними мовами тощо [4]. Але недоліком загальноосвітньої підготовки залишається сформованість у старшокласників

недостатніх для життя і самообслуговування вмінь, потрібних для розв'язання практичних завдань на основі використання здобутих знань. Аналіз показує, що зміст освіти в старшій школі переобтяжений надмірним фактологічним матеріалом, містить відомості, які не мають освітньої цінності, його склад і структура недостатньо враховує необхідність диференціації навчання залежно від нахилів, здібностей, життєвих планів старшокласників. За останні роки значно зросло навчальне навантаження старшокласників, зумовлене невідповідністю змісту освіти і навчальних технологій їх психофізіологічним особливостям, що гальмує всебічний розвиток, негативно впливає на стан здоров'я і мотивацію навчання.

Такий стан потребує перегляду підходів в організації навчально-виховного процесу, визначенні мети і завдань освіти в старшій школі, формуванні її курикулярної основи. У визначенні пріоритетів особистісно-розвиваючого змісту освіти на сучасному етапі розвитку освітня практика потребує допомоги науковців, державних і суспільних інституцій.

Зосередження на потребах освіти і розвитку старшокласників (активізація і інтенсифікація особистісної діяльності) передбачає пряму залежність проектування навчального змісту і методичного забезпечення в залежності від їх вікових та індивідуальних особливостей [8]. Основою перетворень стане реальне знання потенційних можливостей старшокласників, прогнозування потреб і моделі розвитку. На цьому ґрунтуватиметься використання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій в старшій школі.

Згідно з таким підходом при вибудові розвивального середовища зусилля загальноосвітньої ланки спрямовуються в площину особистісно орієнтованого виховання, визначення і формування ціннісних орієнтацій, а також переосмислення усіх факторів від яких залежить якість навчально-виховного процесу. Сучасні освітні парадигми мають рухатись в сторону дитиноцентризму, з пріоритетом на розвиток особистості і характеризуватись переходом на духовно-розвивальне освітнє середовище [1].

В час, коли для суспільства і особистості знання стали потужним знаряддям виробничої сфери та ресурсом у визначенні стратегічних напрямів розвитку, надзвичайно важливим є їх автентичність. Автентичність впливає на сучасне і впливатиме на майбутнє формування курикулуму для старшої школи. Це відбуватиметься у зв'язку з тим, що інформація стала доступнішою; знання й інформація є потужними засобами у вибудові економічних систем і глобальних проектів; відбувається стійка динаміка в технологічному наповненні життя людини; виникла необхідність постійної адаптації особистості до швидких життєвих змін та ритмів; переплетення інформації на регіональному і глобальному рівнях стає масштабнішим тощо.

Основу знань, її базовий компонент складає інформація. Знання і життєвий досвід роблять нас здатними адаптуватись і управляти простими і складними, відомими і невідомими ситуаціями. Але знання змінюють своє розташування, оскільки на сучасному етапі розвитку суспільства колективна творчість переважила індивідуальну в інноваційності, яка в свою чергу була основною рушійною силою [10]. Тому в сфері знань треба говорити не лише про їх індивідуальне здобуття, але і про отримання їх в навчальних колективах і об'єднаннях, як важелі суспільного прогресу та поступу до нового рівня розвитку. При цьому внутрішньою потребою для креативної особистості і суспільства в цілому ставатиме систематичне отримання знань на протязі всього життя.

Рух до „Знаннєвого суспільства ” матиме як позитивні, так і негативні наслідки, оскільки глобальний доступ до інформації засобами новітніх інформаційно-комунікативних технологій з одного боку спрощує її отримання, а з іншого насторожує на тому, що такий доступ до інформації дасть очікувані вихідні результати тільки після прикладення індивідуальних зусиль в їх ретельній обробці й інтеграції в площину застосування.

Доступ до інформації інформаційно-комунікативними засобами та Інтернет-технологіями несе в собі й певні загрози пов'язані з трансформацією (копіюванням) інших культур на території отримання і застосування [3]. Щоб

уникнути цього перед доступом до інформації (для старшої школи і широкого загалу) треба її ретельно опрацювати і підбирати в межах компетентностей. В разі недотримання цього принципу неякісно надана старшокласникам і широкому загалу інформація уповільнюватиме поступальний розвиток, а ще гірше направлятиме суспільні і соціально-економічні процеси (стандартизовані критерії суспільного життя, освіта, традиційні системи роботи, повсякденне життя тощо) хибним шляхом.

Звертаємо увагу на допомогу старшокласникам в формуванні істинних життєвих ціннісних орієнтацій, поведінки, живого міжособистісного спілкування і взаємодії з певними прошарками суспільства. Ці цінності складають основу людського багатовимірного буття, яке не може бути підмінено „віртуальним життям в інформаційній мережі”.

Разом з тим, в наш час і в майбутньому відбуватимуться певні зміни стосовно масового доступу до релевантної інформації, швидкості її отримання засобом міжнародної комунікаційної мережі та оперативності взаємодій між користувачами. Це впливатиме на періодичність корегування курикулуму в старшій школі, завдання якого полягатиме в збалансуванні, передачі, ретельній обробці, креативному використанню інформації в процесі реалізації певних навчальних проектів.

Пропонована модель курикулуму для старшої школи в формуванні знань старшокласників має базуватися як на національній культурно-історичній, так і на полікультурній спадщині й соціальному підґрунті із врахуванням індивідуалізації і соціалізації в процесі відбору інформації, яка знаходитиметься в постійній особистісній, колективній і владній взаємодії.

Перегляд різних моделей і форм у процесі осмислення застарілих освітянських положень і процесів складатиме значну частку в курикулярній роботі. Школяра потрібно навчати з простого матеріалу і поступово його ускладнювати із періодичним повторенням вивченого. Інтенсивність повторення визначається особистісними психофізіологічними характеристиками.

У цих умовах старшокласники, які навчатимуться вчитися, здобуваючи знання і вміння в найрізноманітніших життєвих ситуаціях, навіть поза межами навчально-виховних інституцій, формуватимуть в собі цінності й орієнтації направлені на середовище. З часом отримані знання і вміння трансформуватимуться з однієї площини в іншу, що дозволить їм успішно вирішувати непередбачувані проблемні ситуації на протязі життя. Підвищуючи життєспроможність старшокласник формуватиме здатність діяти на рефлексивному рівні, самокритичному ставленню в процесі здобування знань, напрацюванні критеріїв адекватної оцінки своїх успіхів і поразок під час виконання завдань з метою здобування і розвитку компетентнісних цінностей.

Проаналізувавши традиційний курикулум в старшій школі загальноосвітньої ланки приходимо до висновку, що на сучасному етапі домінує традиційний підхід в організації навчально-виховного процесу. А саме: концентрація зусиль педагога на формуванні знань; зосередження старшокласника на вчителеві та академічних предметах; поділ змісту освіти на предмети; чіткий регламент структури і розподілу навчального навантаження; адміністративне втручання та централізоване управління; незмінність (відсутність корегування) академічного підходу; орієнтованість на вивчення і точне відображення заздалегідь підготовлених знань; пріоритет сумарного оцінювання отриманих старшокласником знань; надання переваги лекторським (офіційним) догматичним підходам в здійсненні навчально-виховного процесу; домінування теоретичних проєкцій і одноманітності при викладенні навчального матеріалу тощо.

Необхідність перегляду традиційного курикулуму в старшій школі викликана глобальними інтеграційними процесами регіонального й світового масштабу, а також трансформацією України в європейське і світове співтовариство. На основі визначених перспектив розвитку зміст і організація навчально-виховного процесу в старшій школі загальноосвітньої ланки має орієнтуватись на формування в старшокласників вихідних знань та наслідків їх застосування; зосередженні педагога на здібностях і психофізіологічних

можливостях особистості; диференційований підхід при розподілі навчального навантаження; передбаченні прогнозованої гнучкості, ґрунтованої на різних типах та рівнях територіально-місцевої автономії (регіону з місцевим самоврядуванням) у рамках загальноприйнятих принципів та стандартів якості; відкритості і доступності для суспільства; наступності в системі безперервної освіти; стимулюванні розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередженні педагога на прогресивно-виховному оцінюванні; домінуванні підходів, орієнтованих на активну участь старшокласника, його співпрацю і взаємодію з педагогом; перевазі комплексних підходів, сприяючих встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також допомозі педагога у застосовуванні знань на практиці і вирішенні при цьому певних завдань; організації особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу.

В цьому інноваційному процесі важливим є безконфліктне існування традиційного й сучасного курикулуму для старшої школи і створення умов для поступового переходу від традиційної до інноваційної курикулярної моделі. Не слід забувати, що "традиційні" навчальні програми та плани, в свій час, сприяли розвитку інтелектуальних умінь вищого порядку й підвищенню рівня креативності особистості. Вони допомагали реалізувати прагнення особистості до самовдосконалення, мотивували відкриття й дослідження світу і прикладання певних зусиль до його вдосконалення. Можливо вони були не достатньо ефективними в досягненні поставленої мети і результатів, потребували більших затрат енергії, але в навчально-виховному процесі досягали певних позитивних результатів.

На сучасному ж етапі суспільного і соціально-економічного розвитку важливо сформувати в старшокласників якості для адаптації в середовище, озброївши її знаннями і вміннями для проведення гуманних змін, які покращуватимуть життя людини не руйнуючи природне середовище. Це спонукає до проведення аналізу на предмет принципових відмінностей традиційного і сучасного курикулуму для старшої школи, їх розумінні,

переосмисленні і виходу на змішану модель із врахуванням притаманних українській культурі традиціям.

Для перебудови освітньої системи з метою відображення в ній потреб адаптації до нових ситуацій в швидкозмінному світі потрібна компетентність в багатьох складових вибудови освітнього простору. Компетентнісний підхід базується на знаннях, здібностях, уміннях осмислювати і діяти, вивчати, самостійно здійснювати пошук проблем і в перебудові освітньої системи базується на формуванні умінь і наявних можливостей достатніх для адекватних дій в певних ситуаціях.

Створення переліку основних універсальних компетентностей для українського суспільства потребує узгодження з цінностями і напрямками розвитку; розчленування компетентностей за категоріями узагальненості й конкретності, індивідуальності і колективності, базовості, важливості, пересічності тощо; практичної реалізації завдань довгострокової стратегії і переходу від предметно-орієнтованого до особистісно-орієнтованого курикулуму; вибудові ментальної навчальної моделі на культурологічній основі.

Наступна проблема стосується автентично-компетентісно зорієнтованого підходу, який направлений на формування якостей особистості для успішності діяльності в прогнозованому світі. У зв'язку з цим підготовка педагогів для роботи із старшокласниками має відповідати не тільки критеріям в межах знання навчального предмету, але і в формуванні й розвитку визначених компетентностей [7]. Для забезпечення поставлених завдань по впровадженню компетентісного підходу потребується реформа системи професійної підготовки вчителя. Це спонукає до аналізу існуючих і пошуку нових підходів у напрямі формування необхідних для успішного життя компетентностей.

Зазначимо, що компетентісний підхід знайде своє місце і в контексті традиційного курикулуму за умови розвитку базових та інструментальних умінь (уміння читати, писати, рахувати тощо). Підґрунтям же для зростання

компетентностей є знання, уміння, орієнтації, цінності тощо. В цьому контексті педагоги мають усвідомити, що старшокласники здобуваючи та поглиблюючи знання, уміння і установки водночас здатні швидко та ефективно їх застосовувати у відповідь на змінність ситуацій в їх особистому, професійному і суспільному житті.

Напрацювання в напрямі продуктивної педагогіки показують, що знання здобуті старшокласниками в результаті навчання дією і ті, що спираються на попередній життєвий досвід, запам'ятовуються на довше, ніж знання, які здобуті теоретично і замало пов'язані із повсякденним життям [5].

Загальноосвітні школи, які не зможуть запропонувати особистіно-розвивальну, соціально орієнтовану курикулярну основу втрачатимуть школярів, які досягатимуть в навчанні низьких результатів у віці до 15 років, почуваючи себе незахищеними в соціальному плані. Шлях до усунення цих проблем лежить через вибудову освітньо-виховних моделей базової і спеціальної освіти для старшої школи, а також участі старшокласників і їх батьків в обговоренні і виборі власного навчального плану. Це підвищить мотивованість і стимулюватиме докладання ними зусиль для успішного освоєння запропонованого курикулуму.

Заслуговує на увагу проблема контролю за особистісними переживаннями і страхами старшокласників, яка набуває актуальності у зв'язку із зміною суспільного і соціально-економічного державного устрою. Зустрічаючись з ними в молодому віці особистість не завжди підготовлена їх побороти. Тягар успішності і страх поразки хвилює сьогодні підростаюче покоління в старшій школі [2].

Отримавши орієнтовний перелік переживань і страхів освітяни співпрацюватимуть із старшокласниками і батьками в їх подоланні, або хоча б нівелюванні до мінімуму при допомозі певних засобів. Зрозуміло, що створити перелік на основі аналізу сучасних подій і прогнозу на майбутнє, передбачаючи динаміку змін, навряд чи можливо. Але оскільки сучасні події в світі не гарантують мирного співіснування є потреба в підготовці молодого покоління

до можливих змін страхів і переживань. Один із засобів - допомога старшокласникам в створенні й розвитку надійних і продуктивних міжособистісних зв'язків як на регіональних рівнях, так і в світовому масштабі.

Підсумовуючи вищевикладене приходимо до висновку, що при розробці базової і спеціальної складових державного курикулуму для старшої школи слід ретельніше аналізувати міжнародні освітні моделі й системи, а при відборі окремих складових, з метою навіть часткової трансформації на український освітній простір, звертати увагу не тільки на їх ефективність в міжнародному освітньому просторі, а й тенденцію змін в суспільних і соціально-економічних відносинах. Шляхом аналізу історично сформованих просвітницьких процесів трансформувати в майбутні навчально-виховні моделі і системи кращі здобутки української і світової педагогіки, переглянувши основні освітні складові з метою корегування курикулярної основи в старшій школі на новій культурологічній базі. В умовах складного полікультурного простору такий підхід забезпечить поступ підростаючого покоління й країни до нового рівня духовного, суспільного і соціально-економічного розвитку. Рівень же задоволення потреб особистості й суспільства знаходиться в прямій залежності від якості курикулярної основи в старшій школі (початковій ланці системи неперервної освіти) і динаміки навчальних досягнень старшокласників.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. Видання. – К.: Либідь, 2006. – 272 с. С.38-47, 108-114.
2. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2007. – 239 с. – С.3-36.
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.– С. 31-40.

4. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. – К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с. – С. 81-100.
5. Мадзигон В.Н.. Продуктивная педагогика. Политехнические основы соединения обучения с производительным трудом: Монография. – К.: «Вересень», 2004. – 324с. С. 16 – 82.
6. Освіта України та науково-технічний прогрес: історія, досвід, уроки. /Курило В.М., Шепотько В.П. – К.: „Деміур”, 2006. – 432с. С.35-122.
7. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. Посіб. / Упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г. БазилевичТ.Г. Дмитренко та ін.; За ред.. Зязюна. – К. Вища шк., 2006. – 606 с.: іл.. - С.568-598.
8. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.!. М.: НИИ школьных технологий, 2006. 816 с. - С. 194-299.
9. Соснін О.І. Экспорт знань “дволикі” технології // Науковий світ: Науково-популярний журнал-ревію Вищої атестаційної комісії України. - №11. - 2004. - 34с. – С.4-7.
10. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. Наук. Праць / За аг. Ред.. Н.Г. Ничкало. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2007. – 644 с. – С. 3-8.

Відомості про автора :

Піддячий Микола Іванович

Директор міжшкільного навчально-виробничого комбінату м. Бориспіль

Кандидат педагогічних наук

Старший науковий співробітник

Адреса: м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 108

т. сл. (044) 281- 75-25

т. д. (04495) 6-17-54

т. моб. 8-063-4824776

E-mail: pmi2005@ukr.net